

תוכן עניינים

2.....	מבוא.....
3.....	פרק ראשון: מחויבות המדינה כלפי אזרחיה בגיל בטר עבודה.....
3.....	הרובד הראשון: קצבאות ומדיניות רווחה.....
4.....	הרובד השני: חיסכון פנסיוני.....
6.....	הרובד השלישי: חיסכון פרטי אשר נקבע באופן עצמאי על ידי החוסך.....
8.....	פרק שני: הפנסיה בישראל.....
8.....	גיל הפרישה.....
10.....	סוגי פנסיות.....
11.....	תנאי זכאות לקבלת הפנסיה.....
12.....	פרק שלישי: מערכת הפנסיה בישראל ב20 שנה האחרונות.....
12.....	הפנסיה בישראל עד שנת 2004.....
15.....	הפנסיה בישראל משנת 2004 ואילך.....
19.....	פרק רביעי: הסדרי פנסיה בישראל בהשוואה למדינות אחרות.....
23.....	דיון ומסקנות.....
26.....	ביבליוגרפיה.....

מבוא

הביטחון הסוציאלי של קשישים אזרחי מדינת ישראל מבוסס על שלושה רבדים: הרובד הראשון הוא החובה של המדינה לספק שירותים רווחתיים לאזרח בהתאם לחוקים ואמנות בינלאומיות. שירותים אלה עשויים להשתנות בין מדינה למדינה ביכולות הכלכליות שלה ובתפיסה החברתית שלה. הרובד השני הינו הביטחון הפנסיוני לפיו הפרט חוסך לאורך שנים כספי פנסיה שיאפשרו לו ליהנות מעצמאות כלכלית כאשר זה יפרוש מכוח העבודה בגיל הפרישה המיועד לפי חוק. הרובד השלישי הינו רשת ביטוחים פרטיים שהפרט מבצע, כדוגמת ביטוח מנהלים. שלושת הרבדים אמורים לספק לאדם תנאי מחייה ראויים ומכובדים כאשר זה יעזוב את כוח העבודה, עם זאת הערכה היא כי הרובד השני (הפנסיה), נחשב לרובד החשוב ביותר במסגרת הביטחון הסוציאלי של הקשיש (בן ישראל, 2013).

קרנות הפנסיה בישראל חוו תמורות רבות לאורך השנים עקב החשש לפיו קרנות הפנסיה לא יוכלו לעמוד בשינויים הדמוגרפיים כדוגמת הזדקנות האוכלוסייה, עלייה בתוחלת החיים, הקושי של המערכת הקיימת לספק ביטחון כלכלי בר קיימא למבוטחיה וכמובן הנוכחות של משברים כלכליים שונים. זה בתורו חייב לעצב מחדש את אופן פעילות הקרנות ואת תנאי הזכאות למימוש קרנות הפנסיה. על פניו שינויים אלה אמורים להטיב לטווח הארוך עם המבוטחים וליצור תנאים של ביטחון סוציאלי ראויים במדינה עבור הקשישים (פלג, 2008). מאידך עולה הטענה כי במצב הנוכחי, לאחר המשבר הכלכלי העולמי שהתרחש בשנת 2008, התנאים הכלכליים אינם בהכרח מטיבים עם כספי החוסכים כדוגמת שער ריבית נמוך שאיננו מאפשר להשיג תשואות גבוהות עבור החוסכים, והסברה היא כי יש עוד צורך להמשיך ולבחון חלופות לניהול יעיל יותר של קרן הפנסיה על מנת שזאת תוכל לספק ביטחון סוציאלי איכותי יותר למבוטחיה בגיל הפרישה (ששינסקי, 2012).

שאלת המחקר: כיצד מערכת הפנסיה בישראל משפיעה על האפשרות לקיום בכבוד לאחר גיל הפרישה? מטרת המחקר היא לבחון את האופן שבו כספי הפנסיה עוזרים, אם בכלל, למבוטחי הקרנות ליהנות מיציבות כלכלית בגיל הפרישה ולאפשר להם לחיות בכבוד בגיל הפרישה. נכון להיום, עקב עלייה בתוחלת החיים, שיעור הקשישים מצוי בעלייה, דבר היוצר בעיית מימון לתקופה שלאחר גיל הפרישה. עבודה זו תחקור כיצד קשישים מתקיימים ומכלכלים את עצמם, האם המצב הנוכחי מספיק בכדי לחיות במינימום כבוד, וכן אבחן כיצד מערכת הפנסיה משפיעה על האפשרות לקיום בכבוד לאחר גיל הפרישה. המחקר הנוכחי הינו מחקר עיוני והוא מבוסס על מקורות אקדמיים, דוחות ממשלתיים ונתונים פיננסיים ממשלתיים מקומיים ובינלאומיים.

פרק ראשון: מחויבות המדינה כלפי אזרחיה בגיל בטר עבודה

מטרת הפרק הנוכחי היא לבחון את החובות שיש למדינה כלפי אזרחיה לאחר גיל הפרישה. במסגרת פרק זה יבחנו שלושה רבדים שבהם הפרט יכול ליהנות מביטחון סוציאלי בעת הפרישה, הרובד הראשון מבוסס על תמיכה ממשלתית, הרובד השני הינו חיטכון פנסיוני והרובד השלישי הינו חיטכון פרטי אשר נקבע באופן עצמאי על ידי החוסך.

הרובד הראשון: קצבאות ומדיניות רווחה

כאשר בוחנים את מחויבות המדינה כלפי האזרח בגיל הפרישה לרוב מדובר על המחויבות הסוציאלית. זה בתורו מעלה את השאלה מדוע שהמדינה תיקח בעלות ואחריות על הביטחון הסוציאלי של הפרט? עולה הטענה כי המדינה באופן כללי חייבת לעמוד בסטנדרטים מינימאליים כלפי אזרחיה, וסטנדרטים אלה מעוגנים בחוקים ואמנות בינלאומיות. במסגרת אמנות אלה ניתן להבחין באמנות מגוונות כדוגמת אמנות זכויות האדם של האו"ם משנת 1948, אמנות הזכויות הכלכליות, חברתיות ותרבותיות משנת 1966, וכן האמנה הבינלאומית בדבר ביטחון סוציאלי משנת 1952. האמנה הבינלאומית בדבר ביטחון סוציאלי קובעת סטנדרטים מינימאליים עבור המדינה בבואה לספק תנאים סוציאליים כדוגמת טיפול רפואי, דמי מחלה, דמי אבטלה, קצבת זקנה, קצבת פגיעה בעבודה, דמי לידה, קצבת נכות ועוד. סטנדרטים אלה נקראים גם הרובד הראשון במסגרת הביטחון הסוציאלי שניתן לאדם במדינתו האמנה קובעת רף סטנדרטים מסוים, כאשר על המדינה להבטיח לפחות שלושה פרמטרים מתוך הפרמטרים האמורים שהוצגו. במידה והמדינה לא תספק פרמטרים אלה, היא עשויה להיחשב כמפרה של זכויות אדם. עם זאת, בסופו של דבר למדינה ישנה הזכות והריבונות לקבוע ולעצב את מאפייני האמנה. המדינה יכולה לספק את הפרמטרים האמורים בהתאם ליכולות הכלכליות שלה ובהתאם לערכים ונורמות חברתיות, כל עוד אלה אינם סותרים את האמנות האמורות. מכאן ניתן להבין כי למדינה אכן יש מחויבות למתן ביטחון סוציאלי לאזרחיה (בן ישראל, 2013).

הזכות לביטחון סוציאלי תקפה לכל הגילאים לרבות ילדים ועד קשישים, וזאת בכדי לאפשר להם להתקיים בכבוד ולהתמודד ביעילות עם סיכונים חברתיים. ככל שהגיל עולה, כך הפרט עשוי להתמודד עם סיכונים חברתיים מורכבים יותר כדוגמת הקושי להשתלב בכוח העבודה, הקושי להחזיק במקום עבודה לאורך זמן, שמירה על בריאות ויכולת תנועה, וכמובן היכולת להמשיך לחיות בכבוד לאחר הפרישה מגיל העבודה. היציאה משוק העבודה עקב מגבלת גיל וזקנה מהווה רגע מכונן עבור הפרט. כעת איננו נהנה משכר חודשי שמאפשר לו להתקיים בכבוד, ועשוי להתפס בעיני החברה כבלתי מועיל עקב חוסר הפרודוקטיביות שלו. במצב זה על החברה לגלות סולידריות כלפי אדם שאת מרבית חייו השקיע בעבודה ותרם לכלכלה המקומית, אולם כעת מגבלת הגיל ואיבוד כושר העבודה מונעים ממנו להשתלב בכוח העבודה ולהמשיך ליהנות משכר חודשי (שם).

מדינות רבות בעולם, בין אם מערביות ובין אם מתפתחות, ראו בפרישה של אדם מהעבודה כנרטיב בלתי נפרד מאורח חייו של הפרט, אולם אופי הנרטיב השתנה בין חברה לחברה. בעוד שבעולם המתפתח סוגיית הפרישה לא הוגדרה באופן מלא, כלומר גיל פרישה, מתן סיוע חברתי או סיוע מהמדינה למשל, בעולם המערבי לעומת זאת הנרטיב שורטט ועוצב במידה קפדנית למדי. פרישה הפכה למוסד בפני עצמו שהסדיר את המעבר מעבודה לבתר-עבודה. זה בתורו חייב את המדינה לקבוע סטנדרטים לאופן התמיכה הסוציאלית באדם הפורש. קביעת הסטנדרטים הובילה למשבר ודאגה מפני השלכות הכלכליות הנובעות מהזדקנות. בהתאם לכך, המדינה החלה לקבוע